

NUME DE MANIFESTĂRI RITUAL-MAGICO-SIMBOLICE ÎNTRU CONVENȚIONAL ȘI NECONVENȚIONAL

DELIA-ANAMARIA RĂCHIȘAN
Universitatea Tehnică din Cluj-Napoca,
Centrul Universitar Nord Baia Mare, România

Names of ritual-magical-symbolical manifestations between the conventional and unconventional

Abstract: In accordance with the specific features of the field studied and with the objectives pursued and correlating classical methods with modern ones, this paper aims to highlight the impact that certain names of ritual-magical-symbolical manifestations (customs and celebrations) have on people in traditional communities and in the modern, contemporary society. The binary construction conventional – unconventional is analyzed through the following antinomial pairs: official – unofficial, usual – unusual, autochthonous – non-autochthonous, sacred – profane and Christian – pre-Christian. The names of celebrations and customs in the People's Calendar – *Baba Dochia*; *Blagoveștenie* or *Ziua Cucului* ('cuckoo's day'); *Sânzienele* or *Drăgaica* etc. –, with or without correspondents in the Christian Calendar (*Evdochia*, the *Annunciation*, *Nativity of St John the Baptist* etc.), emphasize the similarities, differences, contaminations and functional mutations that are established between the terms. The regional names attest the lax border between the sacred and the profane, the pre-Christian or Christian origin of the celebrations and customs, but also contribute to their dissemination. The isotopy, the semantic relations of antinomy and synonymy, the eponymy, the synchronic and diachronic analysis allow for the gliding from ethnology towards linguistics and impose the drawing of a line of demarcation between unity and diversity and between the conventional and unconventional, respectively. By becoming a point of conjunction between the conventional and unconventional, the names of the ritual-magical-symbolical manifestations in the People's Calendar and the Christian Calendar amplify the role and importance of the customs and celebrations inherited, for ages, from the ancestors.

Keywords: name, celebration, custom, conventional, unconventional.

I. Introducere

Numele manifestărilor ritual-magico-simbolice (sărbători, obiceiuri) din Calendarul Popular și Creștin subliniază granița fragilă dintre profan și sacru, dar și mutațiile funcționale, suprapunerile, contaminările ce se instituie între termeni. Analizând diacronic și sincron ic anumite sărbători și obiceiuri regăsite atât în Calendarul Popular (*Baba Dochia*, *Blagoveștenie* / *Ziua Cucului*, *Sânzienele* / *Drăgaica*), cât și în

Calendarul Creștin (*Evdochia; Buna Vestire; Nașterea Sfântului Ioan Botezătorul*) avem în vedere dihotomia neconvențional – convențional, axându-ne pe perechile antinomice: neoficial – oficial, neobișnuit – obișnuit, neautohton – autohton, profan – sacru, precreștin – creștin. Avem în vedere nume de sărbători și obiceiuri ce aparțin următoarelor luni: *Făurar (Februarie), Mărțișor (Martie), Prier (Aprilie), Florar (Mai), Cireșar (Iunie), Gustar (August)*. Totodată, examinăm și denumirea unor obiceiuri agrare din Maramureș (*Tânjaua din Hoteni; Udătoriul din Șurdești*) care nu au corespondent în Calendarul Creștin. Izotopia, relațiile semantice de antinomie și sinonimie, eponimia, hipocristicele, granița laxă dintre autohton și neautohton (de exemplu, *Dragobete – Valentine’s Day*) contribuie la decriptarea unor nume de manifestări ritual-magico-simbolice situate la limita dintre convențional și neconvențional. Denumirile sărbătorilor, obiceiurilor regăsite în Calendarul Popular variază de la o regiune la alta și se transmit prin viu grai. Uneori, peste sărbătorile precreștine se suprapun cele creștine. Analizându-le din perspectivă lingvistică, etimologică și etnologică, remarcăm vechimea și importanța manifestărilor ritual-magico-simbolice moștenite, de veacuri, de la străbuni. Glisarea dinspre etnologie înspre lingvistică subliniază impactul pe care îl au denumirile sărbătorilor, obiceiurilor asupra mentalității oamenilor din comunitatea tradițională și modernă. Partea teoretică, îngemănându-se cu cea aplicativă, apelează la cercetarea de teren. Metodele clasice (analiza semiotică-pragmatică, chestionarul, observația direct-participativă, demonstrația, interviul, prelucrarea statistică a informațiilor) sunt corelate cu cele moderne (brainstorming, ciorchinele, diagrama Venn, documentarul).

II. Dragobete

Dragobete este un termen polisemantic care are un impact deosebit asupra oamenilor din comunitatea tradițională. La plural avem termenul polivalent „dragobeți”. Distingem izotopia umană și vegetală:

– izotopie umană legată de dragostea curată (feciorii îndrăgostiți, simbol antropomorf);

– izotopie vegetală (ramurile pomilor înmuguriți sau înfloriți, simbol dendromorf): „mugurii culeși de fete de pe crengile copacilor și puși la ureche” (Ghinoiu 2005: 51). Mugurii de pe pomii înmuguriți și înfloriți pot fi corelați cu mărțișorul tradițional¹.

Dragobete (< slava veche *dragu, biti* „a fi drag”) este un termen care poate fi analizat pe două paliere. Numele propriu se clasifică după nume de sărbători și după denotat: **1. Dragobete-sărbătoare; 2. Dragobete-antropomim.**

¹ De „dragobeți”, adică de „muguri” se poate acroșa șnurul îngemănat (alb – negru; alb – roșu; alb – albastru), formându-se, astfel, un mărțișor. În trecut se purta doar șnurul bicolor (funcție apotropaică). În prezent, mărțișorul tradițional (de exemplu, cel în formă de romb din Valea Cosăului, Țara Maramureșului) este animat, de oameni, de ramurile mălinului / liliacului, în prag de primăvară.

1. *Dragobete-sărbătoare*

Dragobete este o zi de sărbătoare celebrată pe 24 *Făurar* sau, în funcție de regiune, pe 28 *Februarie* ori în luna *Mărțișor*: „*Dragobete* este un zeu tânăr al Panteonului autohton cu dată fixă de celebrare în același sat, dar variabilă de la zonă la zonă (24 și 28 *februarie*; 1 și 25 *martie*)” (Ghinoiu 2002: 229).

Dragobete-sărbătoare cunoaște o serie de denumiri regionale: *Cap de Primăvară*, *Logodna Păsărilor*, *Sânt' Ioan de Primăvară*, *Ziua Dragostelor* etc. Denumirile regionale exemplificate atestă răspândirea manifestării, determină o relație semantică de potențială serie „sinonimică” și pot fi decriptate ținând cont de anumite constante-cheie:

a. Anotimp: *Cap de Primăvară*² – izotopie vegetală;

b. Zi corelată cu dragostea curată:

b₁ *Logodna Păsărilor*³ – izotopie avimorfă;

b₂ *Ziua Dragostelor*⁴ – izotopie antropomorfă.

Sintagmele au fost golite de conținutul lor conceptual pe care l-au avut ca apelative. Majuscula potențază rolul, funcția sărbătorii, însă și impactul pe care îl are sărbătoarea asupra oamenilor din societatea tradițională.

c. Contaminări: *Întâia și a doua aflare a cinstului cap al Sf. Prooroc Ioan Botezătorul* (Calendarul Creștin Ortodox) și *Sânt' Ioan de Primăvară* (Calendarul Popular) ↔ eponimie dacă pornim de la premisa că prenumele Sfântului *Ioan* este transferat asupra sărbătorii. Sesizăm și fenomenul sinonimiei: *sânt* (lat. *sanctus*) / *sfânt* (sl. *sventu*): „cuvântul moștenit a fost încorporat în cel împrumutat (*sfânt* în loc de *sânt*)” (Felecan 2011: 243).

d. Termen religios: *Sântio(a)n* (*Sanctus Johannes*)

Numele sărbătorilor din Calendarul Popular și din Calendarul Creștin, devenind punct de conjuncție între neconvențional și convențional, amplifică rolul, importanța obiceiurilor, sărbătorilor moștenite, de veacuri, de la străbuni. Denumirile regăsite în ambele Calendare – *Întâia și a doua aflare a cinstului cap al Sfântului Prooroc Ioan Botezătorul* (Calendarul Creștin), denumirea regională *Sânt' Ioan de Primăvară* certifică două adevăruri iminente:

d₁ Sfântul *Ioan Botezătorul* a fost sacrificat pentru că a propovăduit statornicia;

d₂ de *Dragobete* se pune accent pe dragostea neprihănită.

² În mentalitatea tradițională, primăvara și toamna au rol de anotimpuri intermediare, marchează trecerea dinspre iarnă înspre vară și invers. Anotimpurile, conexe cu treptele ontice (primăvara–copilăria, vara–tinerețea, toamna–maturitatea, iarna–bătrânețea), subliniază efemeritatea, dar și nevoia impetuoasă a oamenilor de a dobândi plenitudinea. Anotimpul primăvara implică renovarea ritualică a timpului, refacerea stării de echilibru, renașterea. Fiecare anotimp, având un status aparte, își intră în rol la o anumită dată: „primăvara începe la *Dragobete* (24 februarie), vara începe de *Sfinții Constantin și Elena* (21 mai), toamna la *Ziua Crucii* (14 septembrie), iarna de *Sfântul Andrei* (30 noiembrie)” (Bernea 1985: 193).

³ Cucul și uliul sunt singurele păsări ale cerului despre care românii afirmă că de 24 *Făurar* (de *Dragobete*) nu nuntesc.

⁴ În Maramureș, sărbătoarea-*Dragobete* este denumită *Ziua Dragostelor*, pentru că se crede că cei care au prins drag unul de altul, neapărat, trebuie să se întâlnească în ziua respectivă.

e. Asemănări și deosebiri. Metoda Diagrama Venn (*Dragobete – Valentine's Day*)

Prin intermediul metodei Diagrama Venn (Răchișan 2011: 156) evidențiem gra-nița laxă dintre convențional și neconvențional, asemănările și deosebirile ce se insti-tuie între sărbătoarea tradițională (*Dragobete – de factură autohtonă*) și cea modernă (*Valentine's Day – sărbătoare preluată pe filieră occidentală*).

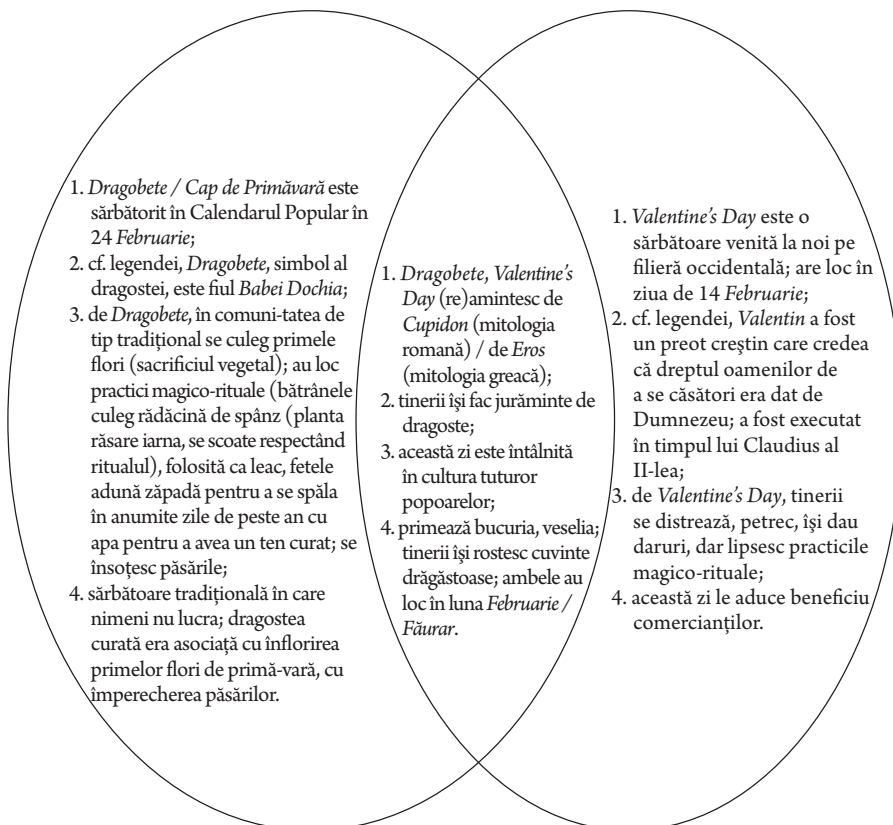
e₁ *Dragobete* cu tema *drag-* (slavul *dragu*) are sensul de „iubit, drag”;

e₂ *Valentin*, având la bază participiul *valens, valentis*, de la verbul *valere*, are sensul de „a fi puternic”, „a fi sănătos”. Se crede că hipocoristicul *Valea* s-ar fi format de la acest prenume. Antroponimul s-a răspândit și datorită sărbătorii. Sfântul *Valentin*, menționat în Calendarul Greco-Catolic, devine ocrotitorul îndrăgostiților.

A. DRAGOBETE

B. VALENTINE' S DAY

AB. DRAGOBETE – VALENTINE'S DAY

2. *Dragobete-antroponim*

Dragobete este denumirea sărbătorii, însă și prenumele fiului *Babei Dochia*. În unele legende antroponimul *Dragomir* (< slavă *dorogo* „prețios” + *mir* „pace”) substituie

numele *Dragobete*. De la tema *Drag-*, de origine slavă, întâlnim nume compuse sau derivate „împrumutate de la popoarele slave sau formate pe teren românesc” (Cosniceanu 2006: 45). Reamintim câteva prenume atestate în documentele Țării Românești și ale Moldovei, începând cu secolul al XIV-lea: *Dragomir*, *Dragoslav*, *Draga*, *Dragalina*, *Dragole*, *Dragoș*, *Drăguș*, *Drăgan*, *Drăgaica*, *Dragobete*. Acestea, de-a lungul timpului, au suportat o serie de prefaceri: „au trecut în nume de familie, în toponime, au rămas în folclor, fiind legate de anumite credințe, obiceiuri, sărbători populare (*Drăgaica*, *Dragobete*)” (Cosniceanu 2006: 56). Conform specialiștilor, prenumele *Dragomir* este cel mai vechi și cel mai frecvent. *Dragobete*-personaj poate fi corelat cu *Cupidon*, cu *Eros*, din mitologie⁵.

III. Baba Dochia

Baba Dochia este percepută în câteva ipostaze definitorii:

- **Zeită Bătrână** (concept preluat de la Ion Ghinoiu) – izotopie supraumană;
- **Antroponim** (după denotat);

Termenul „babă” (< sl. *baba*) ar trebui să ne ducă cu gândul la cultul strămoșilor, la o femeie bătrână și înțeleaptă⁶. În toate legendele în care apare, *Baba Dochia*⁷ este o femeie capricioasă, mofturoasă, ursuză, ce își supune nora unor probe imposibil de realizat fără ajutor divin (spălarea lânii negre până devine albă și invers; găsierea fragilor copti etc.). *Baba Dochia*⁸, persecutându-și nora, comite *hybris* (depășește măsura, limita morală impusă de comunitatea tradițională), se comportă asemenea

⁵ Remarcăm, din păcate, tendința unora de a-l asocia pe *Dragobete* cu *Zburătorul*. Pentru a sista această confuzie aducem câteva argumente: „Nu trebuie să omitem faptul că *Zburătorul* mai este denumit *ceas rău*, *lipitură*, *zmeu*, că se poate metamorfoza în foc, în șarpe, în stea, că are tendința de a chinui fetele cu status premarital sau văduvele, că este perechea simetrică a *Fetei Pădurii*, că generează afecte negative sau pozitive duse până la extremă, determinând dezechilibru [...]. *Dragobete*, în schimb, conferă armonie, o stare de echilibru. Conform unei legende, Maica Domnului îl metamorfozează pe *Dragobete* în planta magică numită *Năvalnic* (*Phyllitis scolopendrium*, fam. *Polypodiaceae*), plantă culeasă pentru dragoste” (Răchișan 2013: 170).

⁶ Regăsim și alte tipuri de „babe”: *Baba Ciuma*, *Baba Clanța*, *Baba Cloanța*, *Baba Gaia*, *Baba Oarba*, *Baba Rădăcina*.

⁷ *Baba Dochia* reamintește de *Baba Marta*, de *Martenița* bulgarilor. *Baba Dochia* este denumită *Baba Marta* în Basarabia și în unele părți ale Munteniei (vezi Marian 2001: 65–113).

⁸ Conform legendelor, *Baba Dochia* este metamorfozată în stâncă pentru a rămâne mărturie peste veacuri. Debarasându-se de cojoace (nouă sau douăsprezece) sesizăm goliciunea morală: „Trupurile lor transformate în stană de piatră apar astăzi ca nume topice în *Ceahlău*, *Vama Buzăului*, *Caraiman*, *Izvorul Râului Doamnei*, *Semenic* și în alte zone carpatice” (Fochi apud Ghinoiu 2005: 59). Conform legendelor din Țara Maramureșului, *Baba Dochia* îngheață și devine apa care umezește pământul: „Când o înghețat baba, caieru’ nurorii s-o făcut dintr-o dată alb” (vezi Bîlțiu. Șerba, Bîlțiu 2012: 32). Uneori întâlnim apelativul de *Sfântă*: „Și acolo se zice că s-a făcut și un izvor din Sfânta Odochia” (Ștef 2007: 138), alteori este personificată, antropomorfizată, devine *Iarna* în persoană: „Baba aceea *Dochia* era *Iarna*. Amu o prins a se face primăvară, când ea a țapat câte un fluture de omăt cât un cojoc” (Ștef 2007: 138).

unui antierou⁹ din basme sau legende. În Țara Maramureșului este denumită *Odochia*, *Odochea*, *Doca*. Remarcăm răspândirea prenumelui feminin „atestat documentar din secolul al XV-lea cu formele: *Odochia*, *Ovdotia*, *Dochia*, *Ivdochia*” (Cosniceanu 2006: 55). Aceste prenume sunt augmentate, în prezent, de hipocoristice (*Dochița*, *Dochițica*, *Chița*, *Chițana*) și de nume de familie (*Chițeanu*, *Chițescu*, *Chițoi*, *Chițulescu* etc.). În cadrul antroponimelor neconvenționale includem și hipocoristicele: „individul preferă o prescurtare a numelui inițial și își transformă numele curent într-o formă derivată (nu neapărat lexical) de la acesta” (Felecan 2014: 107).

– **Suprapuneri** (Calendarul Creștin – Calendarul Popular; simbioza oficial – neoficial);

În Calendarul Creștin, ziua de 1 Martie îi aparține *Evdochiei*, o femeie frumoasă care în tinerețe s-a datat păcatului, iar odată cu decrepitudinea ființei, s-a căit, s-a retras într-o mănăstire, donându-și averea săracilor. Datorită faptelor ei, smereniei, Biserica a sanctificat-o. *Evdochia* (gr. *Eudochia*) este un antroponim care are sensul de „bunăvo-ință” (< *Eu* „bine” + *doké* „încercare, verificare; bună pricepere”). Prenumele *Evdochia* și *Evdochim* au apărut în România pe filieră creștină: „Grigore Ureche, vorbind de căsătoria lui Ștefan cel Mare cu fiica marelui cneaz al Kievului, îi redă prenumele în forma oficială, *Evdochia*” (Cosniceanu 2006: 55). Sfânta *Evdochia* din Calendarul Creștin nu se identifică cu *Dochia* din Calendarul Popular: „După nume, *Dochia* este un personaj creștin, Sfânta *Eudochia* samariteana, care s-a născut în cetatea Iliopolei din Liban și a trăit în vremea împăratului Traian. A fost un personaj real, o femeie frumoasă și bogată, care și-a trăit tinerețea în desfrâu. Spre bătrânețe se pocăiește, este botezată de episcopul Theodot [...]. *Dochia* devine, în acest fel, dintr-un personaj creștin, mărunț, cu merite îndoielnice pentru calitatea ei de sfântă, un personaj sacru, o divinitate agrară, bine evidențiat de sensul grecesc al numelui ei, *Binevoitoarea*” (Ghinoiu, 1999: 34).

Totodată, *Babei Dochia* îi sunt alocate și un număr de nouă zile: „Astăzi se păstrează obiceiul ca fiecare om să își aleagă o zi dintre cele nouă zile sau să adune cifrele din ziua de naștere (exemple: 27 = 2+7, deci 9; 28 = 2+8, deci 10, adică 1) pentru a afla ce îi rezervă Baba. În funcție de vremea din ziua aceea, așa va fi și viața persoanei respective pe parcursul întregului an. Nu întâmplător, primele zile ale lunii martie sunt friguroase, abundă în ninsoare și poartă diverse denumiri, în funcție de regiune: *Zăpada Mieilor*, *Zăpada Berzelor*, *Zăpada Rândunelilor*” (Răchișan 2013: 175).

– Dublă ambivalență și deantroponimizare

Dublă ambivalență este anunțată de ziua a noua a lunii Mărțișor / Martie:

• *Zeița Bătrână* – *Baba Dochia* va fi substituită cu *Zeița Fecioară* – *Sânziana / Drăgaica*.

• Granița laxă dintre sărbătoarea precreștină (moartea simbolică a *Babei Dochia*, Calendarul Popular) și sărbătoarea creștină (*Sfinții 40 de Mucenici*): „*Bradoșii*, *Moșii*,

⁹ Vezi impactul pe care îl au cuvintele care încep cu *anti-* în limba română și în alte limbi romanice (Vintilă-Rădulescu 2007: 571–592).

Măcinicii, Sfinții (re)amintesc de cei patruzeci de mucenici creștini din Sevastia care au suferit martiriul, au fost expuși frigului, dar și focului indispensabil luptelor. Femeile prepară din aluat patruzeci de figuri antropomorfe identice cu cifra opt, cifră alcătuită din două cercuri magice (un cerc simbolizează «cununa», celălalt cerc semnifică «buzduganul» cu care le-au fost sfărâmate celor patruzeci de sfinți gleznele)” (Răchișan 2013: 175).

Deantroponimizare

- Mihaela Munteanu Siserman, în articolul *Nume de preparate culinare autohtone în perspectiva globalizării (Interpretări onomastice și socioculturale)*, analizând preparate românești din perspectivă terminologică și onomastică, remarcă termenul *mucenici* (*pluralia tantum*): < rus. *mučnik* („plăcintă de secară”) – cu semnificație gastronomică: „Numele provine prin deantroponimizare din numele primilor martiri creștini ai creștinismului (sl. *mučenikŭ* v. *dexonline*) (Mihaela Munteanu Siserman 2013: 437).

IV. Bunavestirea / Blagoveștenia / Ziua Cucului

Bunavestirea sau **Blagoveștenia** ori **Ziua Cucului** (25 martie) este o zi de sărbătoare. Regăsim aceeași sărbătoare atât în Calendarul Creștin, cât și în Calendarul Popular. Analizăm fiecare denumire în parte:

- **Buna Vestire** (Calendarul Creștin, bună + vestire, după sl. *blagověštenijie*) reamintește că *Fecioara Maria, Maica Sfântă*, a fost înștiințată de *Arhanghelul Gavril* că îl va naște pe *Pruncul Sfânt*, pe *Mântuitorul Iisus Hristos* – izotopie religioasă.

- **Blagoveștenie** (Calendarul Popular); Termenul este preluat din limba slavă (<sl. *blagověštenijie*): „Peste masa de cuvinte latinești, transformate fonetic în secolele IV–IV, s-au așezat treptat elemente slave” (Felecan 2011: 442).

- **Ziua Cucului** (re)amintește de simbolul avimorf – cucul. Momentele tari din viața omului (căsătoria, moartea) pot fi relaționate cu această pasăre: „Cucule, cucule, / De câte ori i [„vei”] grăi [„vorbi”] / Atâția ai [„ani”] ’oi [„voi”] trăi”; „Cucule, cucule, / De câte ori i [„vei”] cânta / Păstă [„Peste”] atâția ai [„ani”] m-oi mărita” (Bogdan, Olos, Timiș 1980: 51). Alteori direcția (stânga–dreapta; din față–din spate), locul fast sau nefast de unde provine sunetul, anunță funcția oraculară, anticipează vestea bună sau de rău augur. Structura denominativă *Ziua Cucului* evidențiază pe de o parte faptul că substantivul comun poate deveni substantiv propriu, apelând la majuscule, iar pe de altă parte se subliniază faptul că simbolul avimorf stă sub tutela universului mitologic autohton.

V. Obiceiuri agrare semnalate în lunile Florar și Prier

Anumite manifestări agrare, deși nu au corespondent în Calendarul Creștin, prin denumirile regionale (*Boii Sângiorzului, Căruțul, Craiul, Craiul Gheo’, Craiul Nou, Craii de la Mocod, Craiul semănătorilor, Hora teleguții, Împănatul Boului, Instrușatul Boului, Plugarul, Plugul, Tânjaua, Tânjaua de pe Mare, Teleguța, Udătoriul*), prin unitatea semantică (Țara Chioarului, Țara Făgărașului, Țara Lăpușului, Țara Maramureșului, Țara Oltului etc.) atestă răspândirea obiceiurilor agrare. În prezent, pe meleagurile maramureșene, se

păstrează *Tânjaua din Hoteni* (a doua duminică din *Florar / Mai*, Țara Maramureșului) și *Udătoriul din Șurdești* (a doua zi de *Paști*, de obicei cade în luna *Prier / Aprilie*, Țara Chioarului). Referitor la denumirea sărbătorii, profesorul Nicolae Felecan atrage atenția că recomandarea normativă ar trebui să fie *Paști*: „în felul acesta am respecta și tradiția latină, unde se utiliza doar pluralul *Paschae* (*Pascharum dies*), și ne-am situa alături de alte limbi romanice care folosesc tot pluralul, (vezi francezul *Paques*), având și avantajul evitării omonimiei cu verbul *paște*” (Felecan 2011: 245). Istoricul evoluției cuvântului *Paști* sistează orice neclaritate¹⁰. Manifestarea agrară vizează sărbătorirea primului om din sat care a ieșit la arat¹¹. Din perspectivă etimologică, „tânjaua” este oiștea care unește jugul de teleguță și plug, este proțapul prin intermediul căruia se prind boii în jug. În trecut, *Tânjaua din Hoteni* avea loc de *Armindeni*¹² (*întâi Florar / întâi Mai*) / de *Sângiorz*¹³. Analizând denumirile regionale ale manifestării agrare sesizăm următoarele aspecte:

– *Tânjaua de pe Mara; Udătoriul* (cele două două nume de obiceiuri agrare actualizează semul [+ apă]; Ocurența numelui râului *Mara* la nivelul hidronimului în cazul primei denumiri, apoi la nivel numelui celui de-al doilea obicei – *Udătoriul* „a uda” + sufix;

– *Tânjaua din Hoteni* (denumire actuală în Țara Maramureșului); *Craii de la Mocod* (Bistrița-Năsăud) – numele este identificat cu locul de manifestare (Hoteni; Mocod – toponime);

– *Căruțul, Plugul, Tânjaua, Teleguța* (cu referire la mijlocul de transport – instrumente);

– *Craiul, Craiul Gheo', Craiul Nou, Craiul semănătorilor, Plugarul* (cu privire la actantul principal, la sărbătorit)¹⁴;

¹⁰ Profesorul Nicolae Felecan precizează: „Etimonul îndepărtat este ebraicul *pesah* «trecere», cu referire la ieșirea primilor născuți din Israel din robia egipteană [...]. Cuvântul a intrat în greaca veche, *pascha*, și de aici în latină, *pascha, paschae*. În drumul spre română, sigularul *pascha* a devenit *pască* cu accepțiunile 1. «cozonac tradițional făcut din aluat dospit [...] care se mănâncă de Paști, 2. «mici bucăți de anafură, amestecate cu vin, pe care credincioșii le iau, la biserică, în zilele de Paști» [...]. Pluralul *paschae* a dat *Paște* [...]. Această formă de plural *Paște* a fost înlocuită încă din latina populară cu *Paști*, care avea avantajul de a diferenția mai bine pluralul de singular [...]. Prin urmare, expresia *Paște fericit!* poate fi interpretată în două feluri: «Paști fericite!», dar și «paște (iarbă) fericit»” (vezi Felecan 2011: 243–244).

¹¹ Obiceiul agrar, transmis din generație în generație, (re)prezintă o reminiscență desacralizată a unui străvechi ritual agrar (vezi Răchișan 2013: 21–41).

¹² *Întâi Mai / Armindeni / Maiul / Ziua Bețivilor / Ziua Pelinului* este o zi care poate fi asociată cu *Armin, Irmin, den* < ziua profetului *Irimia*: „Lemnul din creangă de *Armindeni* era folosit la arderea cuptorului în care era coaptă pâinea nouă. Conform mitologiei creștine se crede că *Armindeni* a fost pus de jidovi în fața locuinței în care a fost *Iisus* pentru a facilita prinderea acestuia” (Olteanu 2009: 169).

¹³ Antroponimul *Gheorghe* apare ca nume de sărbătoare, dar în cazul de față este toponim. Extrapolând, sesizăm că „într-un oraș multicultural, precum *Sfântu-Gheorghe* întâlnim aspecte „hodonimice negative” (vezi Felecan 2013: 324–325).

¹⁴ În prezent, în cazul obiceiului agrar *Udătoriul* din Șurdești, remarcăm o mutație funcțională: în momentul de față există doi crai (actanții secundari), în trecut existau doisprezece

- **Plugul** (denumire corelată cu obiectul agricol);
- **Boii Sângiorzului**¹⁵, **Împănatul Boului**, **Înstruțatul Boului** (simbol zoomorf).

VI. Drăgaica¹⁶ / Sânziene¹⁷

Drăgaica / Sânziene (24 *Cireșar / Iunie*) este percepută sub diferite aspecte:

i. Sărbătoare – izotopie agrară corelată cu începerea muncilor agrare de vară; Denumirile regionale atestă răspândirea sărbătorii:

i₁ Amuțitul Cucului¹⁸ (izotopie avimorfă);

i₂ Sântion de Vară (eponimie) ne duce cu gândul la *Sfântul Ioan Botezătorul* (*Nașterea Sfântului Ioan Botezătorul* – Calendarul Creștin);

i₃ Miezul Verii agrare (crononimie).

Solstițiul de vară, pe melegurile maramureșene, anunță *Sânzienele*, sărbătoare care marchează începerea muncilor agricole de vară – cositul. În prezent, în Țara Maramureșului, de *Sânziene*, se rotește făclia aprinsă – o reminiscență a unui cult solar. În trecut, făclia era pregătită de un inițiat: „era legată la capăt cu o sârmă pentru a ține strâns între despicături rășina și așchiile” (Bogdan, Olos, Timiș 1980: 84). În prezent apar prejudecii, manifestarea agrară este supusă desacralizării. Al. Graur consideră că *Sânziene* este un cuvânt moștenit din latină: „lat. *sanctus dies Iohannis* «sfânta zi a lui Ion», cu lat. *dies*, păstrat de genul masculin, pe când rom. *zi* e feminin” (Graur 1965: 52).

ii. Flori de culoare galbenă și albă (lat. *Gallium verum*; lat. *Gallium mollugo*) – izotopie fitomorfă (magie simpatetică);

ii₁ În Țara Codrului, în lanul de cânepă se presară flori galbene de sânziene, avându-se convingerea că lanul de cânepă va prelua culoarea galbenă a florilor de sânziene.

ii₂ În Țara Maramureșului se crede că în noaptea de *Sânziene* se scaldă, în râu, o „zână” cu straie din flori albe de sânziene. Fetele cu status premarital, purtând pe cap cununa de sânziene, se scaldau și ele în râu pentru a fi pure, precum apa și „faine” [„frumoase”], precum florile albe de sânziene.

iii. Zeiță agrară – izotopie supraumană;

Drăgaica / Sânziana, în calitate de zeiță agrară, se naște la moartea *Babei Dochia* (9 martie) și crește până pe 24 *Iunie / Cireșar* (solstițiul de vară): „Divinitățile feminine ale Panteonului românesc se grupează, în raport de metamorfozele Marii Zeițe [...]: zeițe fecioare (*Floriile, Sânzienele, Drăgaicele, Lăzărițele, Ielele* etc.), între echinocțiul de primăvară și solstițiul de vară, zeițe mumă (*Maica Precesta, Maica Domnului, Muma*

crai. Denumirile regionale în care apare substantivul articulat „craiu” la singular se referă la protagonist, adică la sărbătorit.

¹⁵ *Sângiorz* ne duce cu gândul la denumirea din limba latină *Sanctus Georgius*.

¹⁶ *Drăgaica*, denumire atestată în Dobrogea, Muntenia.

¹⁷ *Sânziene*, denumire folosită în Banat, Bucovina, Maramureș, Oltenia.

¹⁸ În ziua solstițiului de vară, cucul încetează a cânta: „Conform tradiției, el s-ar îneca în această zi cu un bob de orz și s-ar transforma șase luni în uliu” (Ghinoiu 2005: 139).

Pădurii, Muma Caloianului, Muma Dracului etc.), după solstițiul de vară, și zeițe bătrâne (*Sfânta Vineri, Sfânta Varvara, Dochia*), în preajma solstițiului de iarnă și a echinocțiului de primăvară” (Ghinoiu 1999: 36).

iii₁ Zeița agrară **Sânziiana** (re)amintește de *Diana Sancta*¹⁹ / de *Artemis–Bendis*: „*Sânziiana* este o zeiță agrară protectoare a lanurilor de grâu și a femeilor măritate, identificată cu *Diana* și *Iuno* din Panteonul roman, cu *Hera* și *Artemis* din Panteonul grec [...]. Se naște la 9 martie, la moartea *Babei Dochia*, crește miraculos până la *Sânziene* (24 iunie), ziua solstițiului de vară, când înflorește planta ce-i poartă numele (*sânziiana* sau *drăgaica*)” (Ghinoiu 2005: 138).

iii₂ **Drăgaica** este un termen care s-a remarcat în antroponimie, în toponimie, în etnologie, prin sărbătoarea populară omonimă din Dobrogea și Muntenia. De la tema *drag-* (< slavul *dragu* „iubit, drag”) „s-a creat o numeroasă familie de cuvinte: *drag, drăguț, drăgălaș, drăgăstos, dragoste, a se îndrăgosti*” (Cosniceanu 2006: 46).

iv. Termen religios: Sânziene (*Sanctus dies Johannis*);

v. Contaminări:

v₁ *Nașterea Sfântului Ioan Botezătorul* (24 Iunie); *Tăierea Capului Sfântului Prooroc Ioan Botezătorul* (29 August) – Calendarul Ortodox;

v₂ *Sântion de Vară* (24 Cireșar și 29 Gustar) – Calendarul Popular ↔ eponimie;

vi. Antroponimul Sânziiana (pluralul *sânziene* a generat singularul *sânziană*, devenit nume de față sau de reprezentare mitică feminină).

vi₁ *Ielele* (*ele – iele* ↔ cuvinte omofone) sunt reprezentări mitice care se manifestă în sezonul estival, în număr impar și pocesc oamenii.

vi₂ Pentru a fi îmbunate se folosesc nume eufemistice: *Dânsele, Frumoasele, Șoimanele, Vântoasele, Zânele* etc.

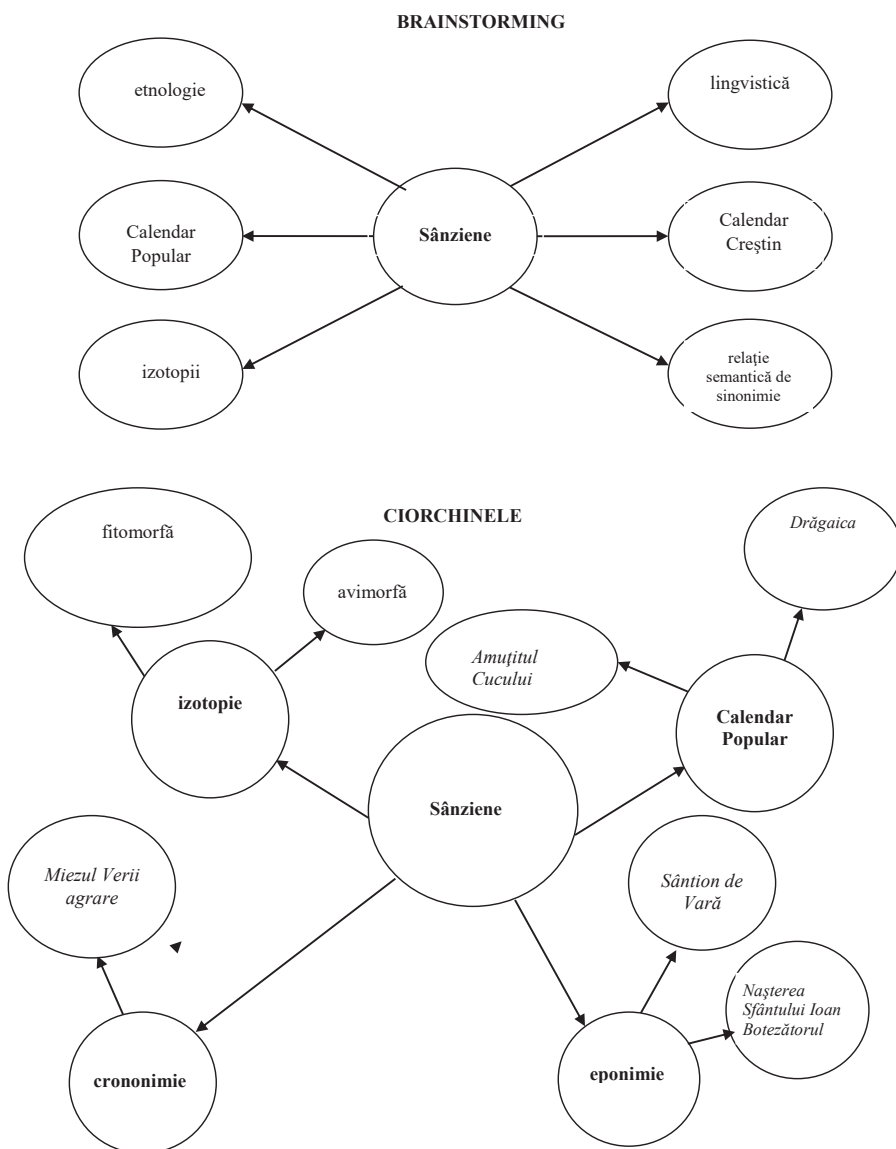
vi₃ În alte regiuni fiecare se identifică printr-un antroponim: „Prin Banat fiecare membră a cetei poartă câte un nume: *Rudeana, Ruja, Păscuța, Trandafira, Cosânzeana, Sânziiana, Magdalena* [...]. La marile lor praznice (*Rusalii, Sânziene*, prima zi din postul

¹⁹ Pornind de la premisa că *Sânziiana* (re)amintește de *Diana Sancta* din Panteonul roman, fără a absolutiza, sesizăm că antroponimul interrelaționează cu *Ileana Cosânzeana*, percepută în basme, în balade în diverse ipostaze (prototip al astrului selenar, zână etc.). Romulus Vulcănescu este în asentimentul lui Aron Densusianu, atunci când analizează aspectul pleonastic: „atât *Ileana* cât și *Cosânzeana*, ca termeni patronimici sunt sinonimi, deoarece repetă și întăresc aceeași idee mitică. Numele *Ileana* derivă din numele grec *Ilia* — sora soarelui Ilios, care primind sufixul *-ana* a devenit *Ilia-ana*, iar prin contragere, *Ileana*, cât și de la numele latin *Iana* sau *Diana Iana*, sora soarelui la latini și zeiță a lunii. Iar partea a doua a numelui, adică *Cosânzeana* derivă din termenul latin *consens* (= sfătuitor, consilier divin), titlu particular ce se dădea zeilor de sfat ai Olimpului (în număr de 12), dintre care făcea parte și *Diana*. Din epitetul *Iana Consulens* sau *Iana Consens* derivă numele care primește sufixul *-ana*, *Consentiana*, iar prin aspirarea lui *-t*, în *Consenzeana, Cosânzeana*” (Vulcănescu 1985: 396).

lui *Sânpetru* și altele) oamenii purtau usturoi sau pelin la brâu” (Ghinoiu 2013: 142). Sesizăm funcția apotropaică.

vii. Metode moderne. Brainstorming. Ciorchinele

Metodele moderne brainstorming și ciorchinele subliniază linia de demarcație dintre convențional și neconvențional:

VII. Sânpetru²⁰ de Vară (29 Cireșar / Iunie)

VII₁ Suprapunere: *Sânpetru de Vară* (Calendarul Popular) și *Sfinții Apostoli Petru și Pavel* (Calendarul Ortodox);

VII₂ Relație semantică de antinomie: *Sânpetru de Vară*²¹ – *Sânpetru de Iarnă*²²;

VII₃ Termen religios: *Sâmp(i)etru* (*Sanctus Petrus*).

VIII. Concluzii

Numele de manifestări ritual-magico-simbolice întâlnite în Calendarul Creștin și în Calendarul Popular, izotopia agrară / avimorfă / umană / fitomorfă / dendromorfă / supraumană / zoomorfă, relațiile semantice de antinomie și sinonimie, eponimia etc., facilitând glisarea dinspre etnologie înspre lingvistică, subliniază binaritatea neconvențional – convențional augmentată de perechile polarizante: neoficial – oficial, neobișnuit – obișnuit, neautohton – autohton, profan – sacru, precreștin – creștin.

Bibliografie

- Bernea, E. 1985. *Cadre ale gândirii populare românești*. București: Cartea Românească.
- Bilțiu, P., M. Șerba, M. Bilțiu. 2012. *Folclor de pe Valea Cosăului*, vol. II. Baia Mare: Eurotip.
- Bogdan, I., M. Olos, N. Timiș. 1980. *Calendarul Maramureșului*. Baia Mare: Asociația Folcloriștilor și Etnografilor Măiastra, Asociația Tinerilor Artiști.
- Brill, T. 1994. *Legendele florei*, 2: 11. București: „Grai și Suflet – Cultura Națională”.
- Constantinescu, N. A. 1963. *Dicționar onomastic românesc*. București: Academia Română.
- Cosniceanu, M. 2006. *Dicționar de prenume*. Chișinău: Știința.
- Felecan, D. 2014. *Pragmatica numelui și a numirii neconvenționale: de la paradigme teoretice la practici discursive*. Cluj-Napoca: Mega, Argonaut.
- Felecan, N. 2011. *Între lingvistică și filologie*. Cluj-Napoca: Mega.
- Felecan, O. 2013. Hodonimie românească – între autohtonism și cosmopolitism. *Proceedings of the Second International Conference on Onomastics Name and Naming. Onomastics in Contemporary Public Space*, Baia Mare, May 9–11, O. Felecan (ed.), 318–328. Cluj-Napoca: Mega & Argonaut.
- Ghinoiu, I. 1999. *Lumea de aici, lumea de dincolo. Ipostaze românești ale nemuririi*. București: Fundația Culturală Română.
- Ghinoiu, I. 2002. *Sărbători și obiceiuri românești*. București: Elion.

²⁰ Al. Graur consideră că *Sâncetru*, cu palatizarea lui *p*, „dovedește sigur că e popular, dar poate totuși nu latin” (Graur 1965: 52). N. A. Constantinescu opinează că antroponimul *Petru*, cu referire la apostol, provine din „lat. *Petrus*, nume creat spre a traduce pe ebr. *Kepha* «stâncă, piatră»” (Constantinescu 1963: 132). Profesorul Nicolae Felecan constată că anumiți termeni au rămas în limba română „cu transformările fonetice proprii elementului latin” (Felecan 2011: 447). Analogia metaforizantă, sintagma conotativă *pieptenele lui Sânpetru*, întâlnită în legende, denumește *bradul* (Brill 1994: 11).

²¹ *Sânpetru de Vară* poate fi văzut de oameni, la masa împărătească alături de Dumnezeu, doar la miezul nopții când se deschide cerul (vezi Ghinoiu 2005: 141).

²² Se crede că de *Circovii de Iarnă*, divinitatea *Sânpetru de Iarnă*, călare pe un cal alb împarte prada fiecărui lup: căprioară, miel etc.

- Ghinoiu, I. 2005. *Comoara satelor. Calendar popular*. București: Academiei Române.
- Ghinoiu, I. 2013. *Dicționar. Mitologie română*. București: Univers Enciclopedic Gold.
- Graur, Al., 1965. *Nume de persoane*. București: Științifică.
- Munteanu Siserman, M. 2013. Nume de preparate culinare autohtone în perspectiva globalizării (Interpretări onomastice și socioculturale). *The Proceedings of the European Integration-Between Tradition and Modernity Congress*, 5: 431–443. Târgu-Mureș: Universitatea „Petru Maior”.
- Olteanu, A. 2009. *Calendarele poporului român*. București: Paideia.
- Răchișan, D. A. 2011. *Metode de cercetare. Cercetarea etnologică de teren. Suport de curs. (Aplicații)*. Baia Mare: Universitatea de Nord.
- Răchișan, D. A. 2013. *Formulele magice și antropologia vârstelor. Magia cuvântului în Maramureș*. București: Academia Română.
- Ștef, D. 2007. *Antologie de folclor din Maramureș*. Baia Mare: Ethnologica.
- Vintilă-Rădulescu, I. 2007. Formațiile adjectivale *anti-* + substantiv în română și în alte limbi romanice. *Limba română, Limbă romanică. Omagiu acad. Marius Sala la împlinirea a 75 de ani*, S. Reinheimer Rîpeanu, I. Vintilă-Rădulescu (coord.), 571–592. București: Academia Română.
- Vulcănescu, R. 1985. *Mitologie română*. București: Academia Română.